

KUR'ÂN'DA DİN ADAMLARI

Kur'ân-ı Kerim, her kesimden insana hitap eden bir Kitaptır. Sunduğu bilgiler farklı dinlerle, kabilelerle, şahıslarla ilgili olmakla birlikte, onun muhatabı bütün bir insanlıktır.

Kur'ân'ın bu bildirilerinden herkesin örnek, ibret ve ders alması gerekmektedir. İnsanlar bunu önemsemedikleri takdirde tarihteki hatalarını tekrarlamış olurlar.

Asırlardır insanlar Allah tarafından elçisi vasıtasıyla sunduğu dini, kitabı bir kenara atarak kendi din adamlarının yorumlarıyla oluşturdukları dini ve mezhepleri kabullenmişlerdir. Eskiden olduğu gibi günümüz insanların da büyük bir kısmı din adamlarının eliyle oluşan bir din ve mezhep bataklığında yüzmektedirler.

Bilindiği gibi; biz de atalarımız gibi aynı dünyada ve aynı şeylerle imtihan edilmekteyiz. Bizim gideceğimiz ve gittiğimiz yolu bizden öncekiler gitmişlerdir. Bu sebeple onların nerede yanlış olduklarını, hata ettiklerini ve yoldan çıktıklarını görmemiz gerekir. Yoksa atalarımızın düştükleri hatayı bizim de tekrar etmemiz kaçınılmazdır. Bunu yapmamamız için hergün namaz kılarken defalarca okuduğumuz. Fatıha suresini iyi anlamamız gerekmektedir. Bu surenin namazın her rekatında tekrarlanması en önemli sebeplerinden biri belki de bu olsa gerektir. Resulullah (s.a.v.) de bu surenin son kısmında ifade edilen **Bizi sapıtmış ve gazaba uğramışların yolunda eyleme** sözünden kastın; bizden önce aynı hatalara düşmüş "Ehli kitap" olduğunu belirtmiştir. Muhteva açısından çok zengin olan Kur'ân-ı Kerim, neredeyse insanların ihtiyacı olan her konuya değinmiştir. Başta Allah'ın varlığını ve birliğini konu edinen Tevhid olmak üzere nübüvvet, âhîret ve ibadet gibi konular, Kur'ân'ın üzerine vurgu yaptığı ana konular olarak tespit edilebilir. Kur'ân'da üzerinde

durulan bu önemli mevzulardan biri de "Din Adamları"dır.

"Kur'ân'da din adamları" diye isimlendirdiğimiz başlıktaki din adamlarından kastımız; **mensup olduğu dinin kurallarını öğrenen, anlatan, ayinleri, ibadetleri yönetmeyi vazife edinen, dinde haram ve helal koyma yetkisini gören, kendilerini özel konuma getiren veya birileri tarafından getirilen kişilerdir.**

Toplumların, milletlerin ve dinlerarası kavgaların özünde dinî bakış açılarının belli düzeyde etkisi olduğunu düşünmekteyiz. Tarih boyunca süren bu kavgaların en büyük aktörlerinden birinin din adamları olduğu bilinen bir gerçektir. Dinlerin tarihî seyri de din adamlarının konum ve fonksiyonlarıyla oldukça yakın bir ilişki içerisinde. Çünkü onlar dinî geleneğin oluşmasının öncüleridir. Başka bir anlatımla teoloji, metafizik, ahlâk ve diğer alanlarda dinî tefekkürün inşa edicileridirler. Aynı zamanda eğitim ve öğretim yoluyla, dinî entellektüel birikimin sonraki kuşaklara taşıyıcılarıdır. Kutsal metinlerin bulunduğu her yerde bu durum söz konusudur.³

Çalışmamızın amacı Allah Teâlâ'nın muhatab aldığı "din adamı" kimliğini, konumunu, özelliklerini, yaptıklarını ve söylediklerini tanıtmaktır. Aynı zamanda onların faaliyetlerini, dine olumlu ya da olumsuz ne gibi etkileri olduğunu anlatmaktır. Üzerinde durmaya çalıştığımız asıl konu ise gerçek dinde, yâni Allah'ın dininde din adamı olup-olmadığını ortaya

koymaktır. Bunun için ilk önce Din Adamlarının Oluşum surecinden ve bu oluşumdaki etkenlerden başlamak istiyoruz:

Din Adamlığı'nın Oluşum Süreci

Din Adamlığı'nın⁴ ortaya çıkışı ve oluşum sürecinin pek çok sebebi vardır. Fakat temelde birçok kimse dinini öğrenmek ve yaşamak yerine kendilerine kutsal görünen ve Allah'a yakın hesap ettikleri insanların ve cinlerin peşine düşmekte ve onların özel konumda, güçte ve görevde olduklarına inanmaktadırlar. Böylece din konusunda birçok ihtiyaçlarını onların aracılığıyla görmeye, tatmin etmeye çalışırlar. Bunlar din adamı sınıfını oluşturan toplum ve şahıslardır. Yapılan araştırmalar ışığında İslâm ve öncesi dinlerdeki "din adamı" oluşum sürecini kişisel ve sosyal boyut olmak üzere iki temel açıdan inceleyebiliriz:

a) Kişisel Boyut: "Din adamı" sınıfının doğuşunun en önemli etkenlerinden biri, insanın kendisinin Allah'tan uzaklaştığını ya da Allah'ın kendisinden uzakta olduğunu düşünmesidir. Bu sebeple kendisine Allah'a yaklaştıracı araçlar edinir.⁵ Ya da bu durum, Allah'a ibadet eden birinin kendisini özel konuma getirmesiyle oluşur. Kendisini bu makamda gören kişi artık dinin kurallarını oluşturmaya ve dini kendine göre şekillendirmeye başlar. Dolayısıyla bu kişi, Allah adına yetkili şahıs, yâni "din adamı" olarak algılanır.⁶

Kişinin kendisiyle Allah arasındaki her tür araç, Kur'an'ın tabiriyle, "min dūnillâh"⁷ kapsamına girmektedir. Mesela, Kur'an: ...Dini Allah'a has kılarak kulluk edin⁸ dediği halde,

...O'ndan başkasını tanıyan edinenler şöyle derler: "Bizi sadece Allah'a yaklaştırsınlar, diye onlara kulluk ediyoruz..."⁹

b) Sosyal Boyut: İslâm dünyasında önceleri din adamı tabirinin yaygın olmadığını,¹⁰ bilakis dinî sahada meşgul olanların ilim adamı olarak nitelendirildiklerini kaynaklardan öğreniyoruz.¹¹ "Din adamı = Ricâlud-din" tâbiri Abbasiler zamanında devlet lisanına girmiştir.¹² Kendini dinden dışlayan veya dışında görmeye çalışanların gayretleriyle din adamı tabiri, Türkçemizde de yaygınlık kazanmaya başladı. Aslında böyle bir tanımlamaya bir yönüyle toplumun kendisinin sebep olduğunu

söyleyebiliriz. Mesela, belli bir dönem Türkiye'de dinî kitap okuyan, namaz kılan, sakal bırakan, cübbe giyen, haram-helal bilen işçi, memur, doktor sayısında azalmalar oldu. Bundan sonra râhibi sadece kilisede, hocayı sadece Câmî'de ve dini ritüellerde görmeye alışan toplum, dinin onlara has bir meslek olduğunu, sadece dinle meşgul olanların din adamı çerçevesinde, meşgul olmayanların da bunun dışında olması gerektiğini algılamaya başladı.

Netice olarak, bir insanı ruhbanlığa iten sebepler hem kendinden hem de çevresinden kaynaklanabilir.¹³ Dolayısıyla, "Din adamı" dini bilenle bilmeyenlerin bilerek veya bilmeyerek ortaklaşa oluşturdukları bir kavram veya sınıftır, diyebiliriz. Dinini tahrif etmiş toplumlarda din adamlarının dini bilmeyenlerin üzerinde sömürüsü bundan sonra başlamıştır.

Din Adamlığının Oluşumundaki Etkiler

Bütün dinlerin din adamlığının oluşumunda aşağıdaki üç nedenin etkisi olduğunu söyleyebiliriz:

1. Kendi Bilginlerini Kutsamaları

İnsanların farklı sınıflardan oluştuğunu kabul edenler, onları "kutsal olanlar ve olmayanlar" diye ayırırlar.¹⁴ Halbuki bütün kutsal kitaplar insanları bu tip sınıflandırmalardan uzak tutmuş ve herkese aynı sorumluluklar yüklemiştir.¹⁵ Özellikle Kur'an, böyle bir sınıflandırmanın Allah'ın isteği ile değil; insanların kendi isteklerinden ötürü oluştuğunu söylüyor: ...Ruhbanlığı ise kendileri uydurdular. Biz onu kendilerine yazmadık...¹⁶

Toplumda cehalet arttı kça

ve insanların bir kısmı dinden uzaklaştıkça, kendilerinden daha bilgili ve uydurulmuş dine daha bağımlı şahıslara yönelmiş ve isteklerinin bir kısmını onlardan karşılama sonucunda yöneldikleri şahıslara bir takım vasıflar vermeye başlamışlardır.¹⁷ Bu sebeple tabiatüstü güce sahip insan tipleri, mukaddes yerler, objeler ve bunların bâtinî gücünün olduğunu iddia eden toplumlar oluşmuştur. Gerçek dinde ise, Allah'ın gönderdiği peygamberlerinin bile tabiatüstü güce sahip olmadıklarını, gösterdikleri mucizelerin Allah'a ait olduğunu ve aynı zamanda mukaddeslik verilen yerlerin ve objelerin hiçbir olağanüstü güce sahip olmadıkları ifade edilmektedir:

Belki kendilerine yardımları dokunur diye Allah'ın yakınından Tanrılar edindiler. Ama onların yardıma güçleri yetmez. Oysaki kendileri onlar için hazır askerdirler.¹⁸

Allah herkesi aynı fitrat üzere yarattığı için, herkes Allah'ın huzurunda aynı sorumluluğu taşımaktadır. İnanç ve amel konusunda bütün insanlardan istenen, O'nun ilkelerine inanıp teslim olmalarıdır. Bu bağlılık sadece belli şahıslar, din adamları için değil; bütün insanlar için vaciptir. İndirdiği Kitabı herkesin okuyup anlaması gerekiyor ki, başkalarına kul olmasın.¹⁹ Böyle yapılmadığı takdirde, "şu din adamı", "bu Allah adamı" gibi söylemler icat edilir. Veya "şu dünyevi", "bu uhrevî", "dünyevi kanunlar", "şer'i kanunlar" vs., gibi kavramlar kullanılmaya başlanır ki, bu da toplumun din konusundaki cehaletini gösterir. Bu dünyada yaşayan herkes dünyevidir. Allah'ın koyduğu kurallar, insanlar için bu dünyada geçerlidir ve herkes bu kurallara uyup-uymadığına göre hesaba çekilir.

Hz. Peygamber'in dini özel bir meslek olmaktan çıkarıp genele yayarak hava gibi herkesin soluduğu bir hayat kaynağına döndürmek amacında olduğunu görürüz. Bunun içindir ki, Kur'ân onu "Ümmî nebî" olarak tanıtmıştır.²⁰

Dinini Allah'ın Kitabından öğrenmeyen; bu konuda sadece âlimlerine, din adamlarına yönelen veya geleneklerini taklit edenlerin, ister din mensubu olsun ister olmasın; her tür hurafelere kapı açmaları kaçınılmazdır.

İnanç ve amel konusunda bütün insanlardan istenen, O'nun ilkelerine inanıp teslim olmalarıdır. Bu bağlılık sadece belli şahıslar, din adamları için değil; bütün insanlar için vaciptir.

2. Allah'la Aralarında Aracılar Olduğunu Düşünceleri

Fizik dünya ile metafizik dünya arasında sınırdan duran aracı halindeki din adamı algısı, hem yukarıda ifade ettiğimiz gibi hurafecilerin, hem de din adamlarının kendilerinin oluşturduğu subjelerdir.²¹ Bu subjeler, insanların Allah'tan ve başkalarından istedikleri şeyler konusunda aracı olurlar. Eski ve tahrif olunmuş dinlerde bunların değişik formları; yarı insan yarı Tanrı, yarı insan yarı at veya kanatlı, sakallı, nurlu vs. geleneklerine göre tasvirleri yapılmıştır. Bütün bunlar hayal güçlerinin oluşturduğu gerçek dışı fenomenlerdir ki, kendilerinin uydurduğu Tanrıyı veya kendileriyle Tanrı arasındaki aracı gücü temsil eder.

Mekke müşriklerinin Muhammed (s.a.v.) peygamberliğine itirazlarının kökünde yatan nedenlerden biri de onun sıradan kendileri gibi bir insan olması, melek olmamasıydı:

Sen de ancak bizim gibi bir insansın. Eğer doğru söyleyenlerden isen, haydi bize bir mucize getir.²² Allah ona bir melek gönderse ya! derler. Eğer melek göndersek işleri bitirilir, onlara göz bile açtırılmaz.²³

Cahili toplumlarda din adamlarının böyle güçlerle ilişkisi olduğuna ve hatta onların öldükten sonra ruhlarının aynı güce sahip olduğuna inanılır.

3. Kutsal Kitab'ın Açıklayıcıları Olduğuna İnanmaları

Ehl-i Kitab'ın din anlayışına göre insanların dini anlamaları, dine girmeleri ve çıkmaları din adamlarının eliyle mümkündür.²⁴ Onların en önemli özelliklerinden biri de, kutsal metinleri ve ilahî iradeyi yorumlayan kimseler olarak vasıflandırılmalarıdır.

Hristiyanlarda İncil'i yorumlama yetkisi Hz. İsa'nın on iki havarisine verilmiştir. Havari olmak için de Hz. İsa'yı görüp ona inanması ve onun yanında yetiştirilmesi gerekir.

Hristiyanlığın ilk din adamı Pavlus'tur. Hz. İsa'yı tanıtarak, kendisini dinin tek temsilcisi ve yet-

kilisi olarak görmüştür.²⁵ Kendisinin İsa'nın elçisi olduğunu ve bütün yetkilerin kendisine devredildiğini de iddia ederek, kendi sözlerini İncil'e sokmayı başarmıştır. Pavlus; İncil'i yorumlayarak ve kendi mektuplarını da O'na katarak, yeni bir dinin, Hristiyanlığın kurucusu olmuştur.²⁶

İnanan her insanın asıl hedefi Allah'a yaklaşmaktır. Müşrikler de kendi hedeflerinin böyle olduğunu söylerler. Ancak, Allah'ı hayatlarından dışladıkları için, hayatlarını Allah'a adayanları torpil gibi kullanmaya çalışarak şöyle derler: **Biz onlara ibadet etmiyoruz, ancak bizi Allah'a yaklaşırsınız diye, onlara dua ediyoruz.**²⁷

Bu sebeple müşrikler, kutsallarını Allah'ın tam ortağı saymamakla birlikte kendi amaçlarını, arzularını Allah'a ileten, kabul ettiren bir konuma çıkarmışlardır. Kendilerinin müşrik olmadıklarını aynı şekilde âhirette de bunu kabullenmeyecekleri Kur'an-ı Kerim'de şöyle açıklanmaktadır:

...Rabbimiz Allah'a and olsun ki, bizler müşrik değildik.²⁸

Netice olarak

"Din Adamı" oluşumundaki bu olumsuz etkenlerin sadece birinin kabul görmesi, Allah'tan gelen dini veya Kitabı tahrif etmede yeterlidir. Ehl-i Kitap'ta böyle bir algı oluşmasıyla din adamlarının dinleri üzerine hükümler başlanmıştır. Maalesef bu algı çok geçmeden Müslümanlar tarafından da kabul görmüştür. Bu sebeptendir ki, Ehl-i Kitap'ta olan hataların aynısını ve hatta daha fazlasını Müslümanlar yapmakta ve yapmaya devam etmektedirler.

Notlar

- 1 Karslı, İbrahim Hilmi, *Kutsal Kitaplara Göre Din Adamları*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, 2010, s. 17.
- 2 Din Adamlığı kavramından, din adamları veya kurumları kastedilmiştir.
- 3 Kur'an'ın tabiriyle, "*min dunillah*" yani, kişinin kendisiyle Allah arasındaki her tür araçtır.
- 4 Katolik Kilisesi, *Din ve Ahlak ilişkileri*, Paragraf, 877, Çev. Dominik Pamir, Türkiye Episkoposlar Konferansı adına İstanbul, 2000 yılında neşredilmiştir. Vatikan Kilisesi tarafından kabul edilmiş öğretileri içerir.
- 5 Arapçasında ifade edilen "*min dünillah*" kelimesi Allah'la eş seviyede olanı değil, O'na yakın ve Allah'la insan arasındaki her türlü nesneyi ifade eder. (Bkz: İbn Manzûr, *age.*, c. III, s. 170.)

- 6 Zümer 39/2.
- 7 Zümer 39/3.
- 8 Karslı, *age.*, s. 27.
- 9 "Ricâlu'l-İlm=İlim adamı" tâbiri ile İslâm'da, kişinin hadis dalındaki ilmini, konumunu, güvenilirliğini tetkik eden özel bir ilim dalı geliştirilir ki, bunun tarihi h. 3. asrın başlarına tekabül eder. Bu tâbir özellikle hadis dalında çok yaygındır. Bkz. Hatiboğlu, İbrahim, "Ricâlu'l-Hadis", *DİA.*, c. XXXV, s. 86; Ayrıca bkz. Polat, Selahattin, *Hadis Araştırmaları*, İnsan Yay., İstanbul, s. 115.
- 10 Hatiboğlu, Mehmed Said, *İslâmın Aktüel Düzeni Üzerine 2*, Otto Yay., Ankara, 2009, s. 50.
- 11 Polat, Fethi A., *age.*, s. 25.
- 12 Karslı, İbrahim H., *age.*, s. 38.
- 13 "Rab Mûsaya şöyle dedi: *"İsrail topluluğuna de ki, kutsal olun, çünkü ben Tanrınız Rab kutsalım. Herkes kurallarımın, ilkelerimin tümüne uyacak ve onları yerine getireceksiniz."* (Eski Ahit, "Levililer", 19; *Adalet ve Kutsallık Yasaları*" 1-37.) Kur'an'da buna benzer ifadeler vardır: **Ey insanlar! Biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sâhip çıkmanız için sizi milletlere, sülâlelere ayırdık. Şunu unutmayın ki Allâh'ın nazarında en değerli, en üstün olanınız, takvâda en ileri olanıdır. Muhakkak ki Allâh her şeyi bilir, her şeyden hakkıyla haberdârdır.** (Hucurat, 49/13.)
- 14 Hadid 57/27
- 15 Yûnus 10/18-19; Câsiye 45/23; Râzî, *age.*, 6/31, 229.
- 16 Yâsîn 36/74-75
- 17 Bkz. Hüd 11/1-2.
- 18 İhsan Eliaçık, <http://www.haber10.com/makale/6477/>
- 19 Bkz. Yûsuf 12/40.
- 20 Şuarâ 26/154.
- 21 En'âm 6/8.
- 22 Katolik Kilisesi, "*Din ve Ahlak İlkeleri*", par., 878; Tümer, Küçük, *age.*, s. 268; Ayrıca bkz., Bayındır, Abdülaziz, *Kur'an Işığında Din ve Devlet İlişkileri*, Süleymaniye Vakfı Yay., İstanbul, 1999, s. 85.
- 23 Bkz. Pavlus'un Filipililere Mektubu, 4/9.
- 24 Bkz. İbraniler, 7/25.
- 25 Zümer 39/3.
- 26 En'âm, 6/23.